

ŠTUDIJA PRIMERA

izr. prof. dr. Blaž Mesec

dr. Nino Rode

Fakulteta za socialno delo

DEFINICIJA

- Študija primera je pristop pri celovitemu raziskovanju pojavov, procesov in postopkov s pomočjo proučevanja posameznih primerov
 - družbenih entitet
 - družbenih procesov in postopkov ter
 - proizvodov materialne in duhovne kulture
 - v njihovem realnem življenjskem kontekstu
- O primeru se zbere podatke
 - iz različnih virov in
 - z različnimi metodami

DEFINICIJA

- **Primer se podrobno in celostno opiše in analizira. Na tej osnovi se:**
 - **oblikuje teoretične pojme, pojasnitve in posplošitve (generalizacija) ali**
 - **pojasnitve narave primerov samih, njihovega razvoja in procesov v njih (specifikacija)**

DEFINICIJA

- **Na ta način lahko proučujemo:**
 - **posameznika v njegovem življenjskem okolju z vidika njegovih**
 - **težav in stisk socialne narave,**
 - **potreb po pomoči, samopomoči in**
 - **interakcij v procesu pomoči**

DEFINICIJA

- **Na ta način lahko proučujemo:**
 - **družbene enote, v katerih potekajo procesi medsebojne pomoči, kot so**
 - družina
 - delovna skupina
 - skupina samopomoči
 - skupnost
 - organizacija

DEFINICIJA

- **Na ta način lahko proučujemo:**
 - **procese in postopke pomoči**
 - **tako neformalno pomoč v primarnih skupinah**
 - **prostovoljno pomoč in**
 - **formalno, strokovno pomoč s socialnim delom**

VRSTE ŠTUDIJ PRIMERA

- ***Glede na naravo ali raven posameznega primera:***
 - študija posameznih primerov *družbenih entitet*, v katerih potekajo procesi pomoči: posamezne osebe, družine, druge skupine, skupnosti, organizacije;
 - posameznih primerov *procesov in postopkov pomoči*: procesov vzajemne pomoči in solidarnosti v družini, delovni ali vrstiški skupini, procesa prostovoljske pomoči, postopkov izvajanja socialnovarstvenih storitev, upravnih postopkov, sodnih obravnav, ipd.;
 - posameznih primerov *kulturnih proizvodov*, npr. literature, umetniških del, grafitov ipd., ki se nanašajo na stiske in težave socialne narave (npr. roman o zasvojenцу), procese pomoči in solidarnosti.

VRSTE ŠTUDIJ PRIMERA

- ***Glede na število proučevanih primerov: en primer, več primerov***
 - ***Singularna študija primera.*** Je pravzaprav tista vrsta študije primera, po kateri se celoten pristop imenuje "študija primera"
 - ***Pluralna ali komparativna študija primera*** (tudi razširjena, angl. *extended, multiple*). Proučujemo več primerov, ki jih med seboj primerjamo. Dodatni primeri:
 - omogočijo, da vidimo, kako se določene značilnosti ponavljajo in tako utrjujejo predstavo ponavljajočega se vzorca ali obrazca;
 - omogočijo dodajanje novih in novih značilnosti in novih obrazcev in tako omogočajo uvid v variacije osnovnega obrazca in odkrivanje novih obrazcev.

VRSTE ŠTUDIJ PRIMERA

- ***Glede na vrsto empiričnega gradiva:***
 - ***Primarno.*** gradivo, ki ga dobimo z opazovanjem (z udeležbo) in s spraševanjem (odprti intervjuji, pripovedovalni ali narativni intervjuji).
 - ***Sekundarno.*** empirično evidenco sestavljajo dokumenti, zbrani v dosjejih o primerih (npr. v pravu, socialnem delu) ali v anamnestičnih zapisih (v psihologiji, psihiatriji).
 - ***Kombinirano.*** uporabljamo gradivo iz primarnih in sekundarnih virov hkrati.

VRSTE ŠTUDIJ PRIMERA

- ***Glede na sestavljenost enot analize: enostavnost, sestavljenost***
 - ***Enostavne enote*** so družbene entitete ali organizmi z enostavno strukturo, ki ne obsega več hierarhičnih ravni (družina, majhno podjetje, vaška skupnost)
 - ***Sestavljene enote*** so družbene entitete s sestavljeno strukturo, ki je diferencirana horizontalno in vertikalno (večja organizacija, podjetje, mesto)

STRATEŠKA PROBLEMATIKA

- **Za reševanje kakšnih problemov je študija primera ustrezna metoda?**
 - Za proučevanje **celote v njenem kontekstu**. želimo spoznati delovanje celote, družbene entitete v njenem kontekstu
 - Za induktivno **oblikovanje pojmov** (konceptualizacijo) oblikovanje pojmov iz empiričnega gradiva (več stopenj/faz postopnega abstrahiranja pojmov, njihovega poimenovanja in povezovanja v odnosne modele)
 - Za **oblikovanje hipotez**, razlag in teorij.
 - Za **preverjanje hipotez**. Sicer je primera primerna predvsem kot eksplorativna raziskava, vendar vključuje generiranje hipotez in njihovo verifikacijo v postopnem širjenju kroga spoznavanja - hermenevtičnega kroga.

STRATEŠKA PROBLEMATIKA

- Namen študije primera je predvsem **idiografski**:
 - **pojasniti** posamezni **primer**, ga razumeti in razložiti;
 - **rekonstruirati** npr. tok zgodovinskih dogodkov in pojasniti končne izide takega toka (zakaj je prišlo do revolucije, zakaj je propadel imperij); ali
 - **pojasniti dejanje** kakega posameznika (zločin, junaštvo) ali značilnosti kakega umetniškega dela z navajanjem podrobnosti iz biografije njegovega ustvarjalca
 - Na področju socialnega dela je lahko namen študije primera **razumeti, kako poteka** vzajemna pomoč med člani določene družine; zakaj se stanje v družini poslabšuje
- Študija primera lahko služi tudi **abstrahiranju pojmov** in **formuliranju** občih **zakonitosti** (*nomotetski* namen) Z njeno pomočjo rekonstruiramo, kako poteka strokovna pomoč. Posamezna družina služi kot primer za formuliranje splošnih konceptov in zakonitosti.

PREDNOSTI IN POMANJKLJIVOSTI

- Med prednostmi navajajo predvsem:
 - celovitost, vsestranskost, procesnost
 - omogoča odkriti pomen posameznih podatkov v življenju posameznika
 - omogoča raziskovalcu širši razpon osebnih izkušenj kot anketa (študija primera je lahko izhodišče za anketo ali njeno dopolnilo)
 - lažje se vživi v svet drugih
 - omogoča proučevanje izjemnih primerov, ki odstopajo od povprečja, proučevanje skrajnosti, primerov, ki navidez negirajo teorijo
 - omogoča primerjavo različnih podatov in oceno njihove ustreznosti in relevantnosti.

PREDNOSTI IN POMANJKLJIVOSTI

- **Med pomanjkljivostmi navajajo:**
 - Zaradi neposrednega stika (gestalt efekta, efekta zgodbe) lahko daje varljiv občutek zaupanja v podatke in zaključke
 - Močna skušnjava, da bi sklepali prenagljeno in neutemeljeno
 - Je zamuden in drag postopek, če podrobno opišemo več primerov in jih primerjamo ter opravimo vse stopnje kodiranja.

ANALITIČNA INDUKCIJA (GENERALIZACIJA)

- Posamezen primer "vsebuje" obče značilnosti dveh vrst:
 - **nenujne**, ki so pač skupne večim posameznim primerom in
 - **nujne**, ki so skupne večim primerom, ker se pri vsakem zakonito pojavljajo zaradi zveze z drugimi značilnostmi tega primera.

ANALITIČNA INDUKCIJA (GENERALIZACIJA)

- Nikoli ne vemo za gotovo, ali imamo v danem primeru opraviti z značilnostjo prve ali druge vrste. Lahko pa o tem sklepamo iz dveh vrst konteksta:
 - iz **teoretičnega predrazumevanja** povezanosti značilnosti (raziskave nikoli ne začnemo teoretično popolnoma neorientirani) in
 - iz **empirične ugotovitve** o povezanosti značilnosti (različne značilnosti so med sabo povezane, mnoge vzročno-posledično)

ANALITIČNA INDUKCIJA (GENERALIZACIJA)

- Pri študiji primera temelji sklepanje na analitični indukciji (analitični generalizaciji) in ne na statistični (enumerativni) indukciji.
- Statistična (enumerativna) indukcija:
 - Sklepanje iz lastnosti **vzorca** (relativno velikega števila) enot na celotno **populacijo** enot
 - Pri takem sklepanju opazujemo **prisotnost/odsotnost**, kvantitativno **izrazitost** lastnosti, **razlike** med enotami in skupinami in/ali **korelacijske zveze**
 - predpostavimo, da so vse razlike razen tistih, ki nas zanimajo, **slučajne in nepovezane**

ANALITIČNA INDUKCIJA (GENERALIZACIJA)

- Analitična indukcija:
 - na **posameznem primeru** proučimo, kako so posamezne lastnosti, procesi ali dogodki med seboj povezani, v kakšnih odnosih ali razmerjih so:
 - strukturnih (npr. hierarhični odnosi),
 - časovnih, historičnih (zaporedni dogodki, sočasni dogodki; kaj čemu sledi) ali
 - dinamičnih, razvojnih (kaj se iz česa razvije ipd.).
 - Če ugotovimo določeno vrsto povezanosti v enem samem primeru, je to **lahko** teoretično pomembno (če pokažemo, da dosedanja prepričanja niso popolnoma veljavna – deviantni primer).

ANALITIČNA INDUKCIJA

- ***Postopek (Cressey 1950):***
 - Opredelimo **grobo definicijo pojava**, ki ga želimo pojasniti
 - Najdemo **hipotetično razlago** tega pojava
 - **Preučimo eno opažanje** (primer), da gotovimo, če se hipoteza sklada z dejstvi
 - Če se **ne sklada**
 - Spremenimo (razširimo) hipotetično **razlago**
 - Spremenimo **definicijo** tako, da izključimo dano opažanje (primer)
 - Postopek **ponavljamo**, dokler ne dosežemo **univerzalnega skladanja** razlage in definicije primerov

ŠTUDIJA PRIMERA IN EKSPERIMENT

Glavna razlika:

SMER UGOTAVLJANJA VZROČNE ZVEZE

- Eksperiment: **ugotavljanje posledic vzroka**
 - Vzrok je podan (neodvisno spremenljivko smo manipulirali)
 - Opazujemo posledice (ali so posledice – sprememba odvisne spremenljivke – takšne, kot smo jih predvideli)
- Študija primera: **ugotavljanje vzrokov za posledico**
 - Stanje (primer) je podano in je posledica različnih dejavnikov
 - Ugotoviti hočemo, kateri so vzroki za to stanje (da je primer takšen, kot je)

ANALOGIJA Z EKSPERIMENTOM

- Ugotovitvam posameznega eksperimenta običajno **ne ugovarjajo**, da so to pač ugotovitve **enega** eksperimenta, zato jih **ne gre jemati resno**.
- Ko je eksperiment izveden, izvedejo njegove **teoretične implikacije**
- V **ponovitvah** eksperimenta preverjajo, če se pod **danimi** eksperimentalnimi **pogoji** pojavljajo **enaki izidi** kot pri prvi izvedbi
- Posebno v družbenih vedah in psihologiji replikacije eksperimentov niso pogoste
- Pri eksperimentih v naravnih okoljih je skrajno težko zagotoviti povsem verno ponovitev

ANALOGIJA Z EKSPERIMENTOM

- Kaj da eksperimentu prepričljivost?
 - Tesna **zveza s teorijo**
 - Namerno **manipuliranje** spremenljivk
 - **Jasen model**
- Našteto je mogoče doseči tudi s študijo primera:
 - Prednost: omogoča **odkrivanje** novih **hipotez** in oblikovanje novih teorij
 - Tudi študija primera je umeščena v teoretični kontekst in samo v prid ji je, če so njene zveze s teorijo eksplicitne in tesne
 - Rezultat študije primera je običajno **jasna struktura** spremenljivk , ki je bogatejša, bolj prepletena in manj reducirana

ANALOGIJA Z EKSPERIMENTOM

- Na osnovi študije primera lahko pridemo do ugotovitev **enakega** logičnega statusa
- Ni ovire, da ne bi izvedli **več študij** primerov, kot lahko izvedemo več eksperimentov
 - kot pri eksperimentih variiramo eksperimentalne pogoje, lahko z izborom primerov za analizo dosežemo variacijo relevantnih okoliščin.
- Posamezen primer je lahko **kritičen** (ključen) za preverjanje dobro formulirane teorije
- Izdelana teorija vsebuje jasne sodbe o **zakonitostih** in **okoliščinah**, v katerih veljajo te zakonitosti

ANALOGIJA Z EKSPERIMENTOM

- Na osnovi enega samega primera **lahko ovržemo, ali razširimo teorijo**
- Posamezen primer je lahko skrajen ali izjemen in je kot tak zanimiv za proučevanje. Je lahko **vir novih hipotez in teorij**
- Posamezen primer lahko **vodi do odkritij** in **odpre** raziskovalcu **dostop** do prej neznanega področja

Ponavljanje študij ali ponavljanje v študiji

- Komparativne študije primerov obravnavamo kot **ponovitev eksperimenta** po logiki replikacije in ne sklepamo po statistični logiki vzorčenja.
- Študija primera pogosto zajame širše časovno obdobje ali/in širši socialni ali geografski prostor, zato imamo možnost (opazovanja) **ponavljanja dogodkov** v prostoru in času, možnost ponavljanja obrazcev interakcije. To v veliki meri nadomesti potrebo po ponavljanju posameznih študij primerov.

KRITERIJI KVALITETE

- **Veljavnost konstrukta:** Uporabljeni pojmi in koncepti so jasno v skladu z empiričnim dogajanjem in situacijami
- **Tri taktike**
 - uporaba več virov podatkov
 - oblikovanje "verige dokazov" (podobno kot v kriminalistiki, to je, natančno opisati vso pot zbiranja podatkov in sklepanja)
 - osnutek poročila damo v kritično presojo ključnim informantom.

KRITERIJI KVALITETE

- **Notranja veljavnost:** Tem večja, čim bolj prepričljivo uspe pokazati ponavljanje obrazcev interakcij
 - večkratno registriranje istih pojavov/obrazcev utrjuje zaupanje v trdnost povezav med elementi takih obrazcev
- **Zunanja veljavnost ali posplošljivost**
 - ugotovitve so teoretično relevantne in
 - posplošljive za čim širši krog situacij
- **Zanesljivost:** raziskava je tem bolj zanesljiva, čim bolj podobne rezultate dobimo pri njenih ponovitvah
 - tem večja, čim bolj prepričljivo lahko pokažemo, da bi prišli do enakih ugotovitev, če bi mogli raziskavo ponoviti ob sicer nespremenjenih drugih pogojih

AVTENTIČNOST/STRUKTURIRANJE

- Staro nasprotje med
 - **idiografskim** pristopom: težnja **razumeti** posamezni primer **v kontekstu** z eksplikacijo prepletenosti dejavnikov in dogodkov (povečevanje kompleksnosti razlage, "pustimo raziskovancu besedo", težnja videti dogajanje z očmi drugega)
 - **nomotetskim** pristopom: težnja najti obče pojme in zakonitosti s primerjavo več primerov (redukcija kompleksnosti, dogajanje gledamo z vidika določene teoretične perspektive, težnja videti dogajanje z očmi strokovnjaka)
- V študiji primera naj raziskovalec vzdržuje **ravnotežje** med težnjo po avtentični predstavitvi in težnjo po strukturirajoči distanci

TEORETIČNI OKVIR

- **Ekspliciranje**
teoretičnega predrazumevanja
- **Suspendiranje**
teoretičnega predrazumevanja
- Vzdrževanje **odprtega** pojmovnega okvira
- Oblikovanje "**pritlehne**" (v dejstvih)
utemeljene teorije (induktivne teorije)
(grounded theory)

FORMULIRANJE PROBLEMA

- Del študije je posvečen **iskanju pravega problema**, potem ko smo v začetku problem formulirali provizorično.
 - V začetku postavimo dokaj odprta vprašanja
 - Med zbiranjem podatkov bomo pozorni na problematične vidike, ki se odpirajo v polju samem in problem preformuliramo
- Iskanje problema **se ne sme nadaljevati v neskončnost**:
 - Dobesedno pojmovanje kvazi načela, da je raziskava iskanje problema (Gilli 1980), je zgolj opravičevanje neuspele raziskave
 - Na neki točki moramo omejiti vidik in obseg študije in drugo prepustiti nadaljnjim raziskavam

STRATEGIJA

- **Več zornih kotov:** strategija multiplih perspektiv, podprta s triangulacijo perspektiv.
- **Sekvenčna analiza:** če okoliščine le dopuščajo, bomo raziskavo zastavili tako, da jo bomo
 - *sestavili iz več manjših raziskav ali sekvenc, v katerih se zvrste (in prekrivajo) vse faze;*
 - *v vsaki sekvenci prehodimo celo pot od problema do konceptualizacije, v naslednji sekvenci pa prejšnje ugotovitve preverimo in razširimo.*

VSTOP V POLJE: DEFINIRANJE VLOGE

- **Raziskovalec ne more vstopiti v polje nevtravno in se vesti, kot da je "nevidni človek"**
- **prevzame vloge:**
 - **naključnega obiskovalca**
 - **stranke**
 - **vodilnega**
 - **zunanji strokovnjak**
 - **prepričevanje čuvajev, da nam omogočijo dostop/vpogled**

VSTOP V POLJE: DEFINIRANJE VLOGE

- **Skoraj vedno bo raziskovalec daljši ali krajši čas prebil v vlogi tujca (Agar 1980: raziskovalec je "profesionalni tujec")**
 - zelo dragocena vloga: nekako se mora orientirati v novem okolju, se v njem znajti
 - pri tem se srečuje z različnimi člani opazovane skupnosti na različnih pozicijah
 - pride do vpogleda v vsakdanje obrede in samoumevnosti
- **Vloga tujca se da razčleniti na:**
 - vlogo obiskovalca in
 - vlogo novinca.

PLURALIZEM METOD ZBIRANJA PODATKOV

- **Metode in tehnike zbiranja empirične evidence**
 - opazovanje
 - spraševanje
 - uporaba dokumentarnih virov
- **Beleženje podatkov.**
 - lahko je bolj ali manj strukturirano
 - glede časa, trajanja, prostora, oblike, dovoljenj, anonimnosti ipd. se moramo prilagoditi zahtevam situacije
 - Uporaba avdiovizualnih sredstev omogoča teoretično fleksibilnost, a ne odpravi pa osnovne nevarnosti, da posnamemo preveč/premalo gradiva da je gradivo irelevantno
 - Snemanje je treba prav tako skrbno načrtovati.
- **Transkripcija pri prepisovanju gradivo reduciramo**
 - po obsegu (opustimo beležke, ki se nam zde irelevantne)
 - po obliki (dobesedne beležke prepišemo v povzetku)
 - Transkribirane beležke so "nova realnost", besedilo, ki je izhodišče za analizo.

UREJANJE GRADIVA

- **Ko beležke prepisujemo, jih razporejamo**
 - kronološko
 - sistematsko
- **Vsaka beležka je raziskovalni dokument**
- **Dokument je vsak vsebinsko zaokrožen del gradiva, ki je po presoji raziskovalca pomemben za raziskavo**
 - Dokument je vsak zapis, ne glede na njegov pravno-formalni status in pomen, ki je relevanten za raziskavo
 - Kaj je dokument, ki je relevanten za raziskavo, je odvisno od problema in namena raziskave
 - Dokumenti so tudi vsi raziskovalčevi zapisi, opisi, dnevniki, komentarji, interpretacije, razmišljanja, zapisniki sestankov raziskovalne skupine ipd.

UREJANJE GRADIVA

- **Dokumente urejamo v Osnovni register (dosje, sveženj). Glede tega imamo dve vrsti situacij:**
 - Raziskava izhaja iz gradiva, ki je že zbrano
 - Raziskava izhaja iz gradiva, ki ga zberemo sami med raziskavo
- **Dokumente razporejamo kronološko lahko tudi kombinirano kronološko-tematsko razporejanje.**
- **Pri obsežnejših študijah si uredimo dvojni sistem odlaganja gradiva.**
 - V osrednjem registratorju le kopije naslovnih strani, povzetkov ipd.,
 - celotne dokumente odlagali v škatlah. Dokumente oštevilčimo z zaporednimi številkami oziroma šiframi, da lažje najdemo vse dokumente določene vrste na osnovi osnovnega dokumenta v mapi.

UREJANJE GRADIVA

- **Izvedeni opisi: za razpoznavanje struktur, vzorcev, tipov in drugih pravilnosti in zakonitosti. Taki izvedeni opisi so lahko:**
 - **Kronološki opis dogodkov: ločimo:**
 - **kronološko razporejene dokumente v osnovnem registru oziroma kronološki seznam dokumentov**
 - Če dokumenti niso datirani, ugotovimo njihov datum s primerjavo (včasih tudi zgolj približno po načelu "bolje nekaj kot nič").
 - **kronologijo dokumentov**
 - Pišemo jo tako, da razdelimo stran na dva neenako široka razdelka. V ožjega pišemo datume, v širšega pa opise dokumentov.
 - **kronologijo dogodkov, na katere se dokumenti nanašajo ali ki so opisani v dokumentih.**
 - Kronologijo dogodkov moramo dostikrat šele rekonstruirati na osnovi dokumentov (detektivsko delo).
 - **Tematski opis ali tematsko-kronološki opis: Opise lahko razporedimo tudi tematsko (po vsebini), a tudi tu je koristno, če jih znotraj vsebine razporedimo kronološko.**
 - **Kratke opise sestavimo v tematsko-kronološko preglednico:**
 - v glavi imamo nazive tematskih področij
 - v čelu pa časovno dimenzijo
- ***Priporočljivo je časovno dimenzijo v resnici prikazati kot dimenzijo***

UREJANJE GRADIVA

- **Povzemanja gradiva**
 - Pri urejanju gradiva v bistvu povzemamo
 - Gradivo predstavimo v obliki daljših ali krajših povzetkov, ki se berejo tekoče kot zgodba
- **Povzetki so lahko**
 - daljši ali krajši
 - kronološki ali tematski
 - vmesni ali zaključni

ANALIZA IN INTERPRETACIJA

- **Namen analitičnih postopkov je odkrivanje struktur, obrazcev, pravilnosti in njihovo pojasnjevanje**
- **Analiza naj bi pripeljala do oblikovanja konceptov, hipotez in eksplanacij, to je, do teoretičnih formulacij**
- **Analize ni mogoče ločiti od interpretacije**
- **Analitični postopki niso mehanični in samodejni (držanje navodil ni jamstvo za dobro analizo – prej obratno)**

ANALIZA IN INTERPRETACIJA

- **Postopek kvalitativne analize in interpretacije lahko v grobem razdelimo v štiri faze:**
 - **indeksiranje ali odprto kodiranje,**
 - **Izbor in definiranje relevantnih pojmov (selektivno kodiranje), odnosno kodiranje in**
 - **oblikovanje končne teoretične formulacije (teoretiziranje) (Glaser, Strauss 1967; Strauss, Corbin 1990)**

ANALIZA IN INTERPRETACIJA

- **Utemeljevanje veljavnosti:** Veljavna je analiza ali interpretacija katere sodbe
 - so utemeljene in
 - ki imajo oporo v gradivu.
 - Veljavnost prvič preverimo, ko smo prepisali terenske beležke
 - Veljavnost preverimo tudi na koncu: raziskovance seznanimo z ugotovitvami in jih prosimo za komentar in mnenje o "pravilnosti" interpretacij

ANALIZA IN INTERPRETACIJA

- *Ravnotežje idiografskega in nomotetskega pristopa*
 - stremimo k abstrakciji in odkrivanju obrazcev, pravilnosti, zvez in zakonitosti, to je k redukciji vsebine in pomenov
 - skušamo pa tudi razumeti individualne posebnosti primera in raztolmačiti njegov potek, pomen ravnanj ipd. (hermenevtika)
 - analizo razvijamo v smeri kontekstualizacije, (povečevanja zapletenosti, raznolikosti, pomenske dvoumnosti in nedoločenosti)
 - naš cilj je odkriti čim širši spekter pomenov in možnih interpretacij
- V splošnem velja, da skušamo obdržati obe težnji v ravnotežju. Miselna procesa abstrahiranja in konkretiziranja, generalizacije in specifikacije se prepletata.